

**ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ
МАЙБУТНІХ РОБІТНИКІВ ТЕХНІЧНИХ ПРОФЕСІЙ**

Постановка проблеми. Духовний світ особистості є унікальним і самобутнім, адже під впливом однакових зовнішніх чинників соціального оточення, у людей формується різний досвід, у тому числі й художньо-естетичний. У невербальному діалозі між різними культурами за рахунок художньо-образної мови художньо-естетичний досвід людини наповнюється смисловою інформацією, від змісту якої залежить ціннісне ставлення особистості до дійсності.

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми естетичною виховання і його зв'язку з формуванням життєвого досвіду особистості, у якому провідну роль виконує освітня система, розглядалися в працях філософів (І. Зязюн, М. Каган, І. Кант, В. Разумний, Ф. Шіллер), фахівців творчих професій і мистецтвознавців (Л. Волошин, О. Дацко, Є. Лазарев, Н. Сбітнева, Р. Шмагалю), психологів (Г. Балл, В. Рибалка, В. Роменець), педагогів (Т. Андрущенко, І. Бех, М. Лешенко, О. Отич, О. Рудницька), фахівців технічного профілю (О. Магницький, В. Пірайнен, О. Половінкін). Проте роль естетичної освіти у розвитку художньо-технічної творчості майбутніх робітників технічних професій недостатньо розглянута в теорії та методиці професійної освіти, що і зумовило вибір теми дослідження.

Метою статті є розглянути основні засади формування художньо-естетичного досвіду майбутніх робітників у професійній школі.

Виклад основного матеріалу. В основі формування художньо-естетичного досвіду лежить творчий процес інтерпретації об'єкту розгляду, яким найчастіше буває твір мистецтва. За допомогою мовних кодів, характерних для художньо-образної мови, особистість проникає в природу естетичного і художнього. Особливістю цього процесу є те, що він звернений до внутрішнього «Я» та об'єктивується через співпереживання, викликає емоції та почуття, впливає на розвиток не тільки якостей і здібностей особистості, але творчу діяльність людини.

Відповідно до «Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» (автор Л. Масол, 2004) основними завданнями є: *розширення і збагачення* емоційно-естетичного і художньо-естетичного досвіду, формування культури почуттів, універсальних якостей творчої особистості; *розвиток* загальних і художніх здібностей, художньо-образного мислення; *виховання* в учнів естетичного ставлення до дійсності, мистецтва, природного і предметного середовища, сучасної техніки, засобів масової інформації; *виховання* художніх інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів; *формування* системи знань та уявлень про сутність, види і жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови різних видів мистецтв; *опанування* художніми вміннями та навичками, навичками художньої самоосвіти та самовиховання; *формування* потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку; *готовності* використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями; *формування* художньої компетентності. Ці завдання не менш актуальні і для професійно-технічної освіти, зокрема для учнів, які навчаються технічних професій.

Концепція художньо-естетичного виховання учнів реалізується в системі художньо-естетичної освіти та виховання, яка має таку структуру: *базовий освітньо-виховний компонент*, що передбачає навчання, виховання й розвиток учнів під час вивчення предметів і курсів освітньої галузі «Мистецтво — Естетична культура» і складається з інваріантної та варіативної частин: *позаурочний компонент*, що передбачає організацію діяльності учнів поза межами класу і навчального закладу в різноманітних колективних і групових формах; *позашкільний освітньо-виховний компонент*, що передбачає участь учнів у роботі різних типів позашкільних навчальних закладів; *компонент художньо-естетичної самоосвіти та самовиховання*. Особливістю впровадження цієї Концепції в роботу професійно-технічних навчальних закладів є те, що перший компонент у запропонованому вигляді не передбачений у сучасних навчальних планах і може бути реалізований лише через естетичний потенціал дисциплін гуманітарного, природничо-математичного і професійного блоків. Інші компоненти більшою або меншою мірою реалізуються

у ПТНЗ різних профілів підготовки, але з більшою ефективністю для професій художнього профілю. Відмінення предмету «Естетика» в ПТНЗ негативно вплинуло на наступність художньо-естетичного виховання майбутніх робітників.

Концептуальні засади формування змісту художньо-естетичної освіти та виховання в професійно-технічних навчальних закладах визначаються її метою з урахуванням професійної діяльності: опанування цінностей вітчизняної та зарубіжної художньої культури як складових єдиної духовної спадщини людства; профільна диференціація змісту художньо-естетичної освіти, спрямована на вивчення кращих зразків виробів, які мають відношення до професії; розвиток образного мислення як необхідної складової творчого мислення; вивільнення різних видів обдарованостей учнів, що у подальшому дозволить розширити основи для їх адаптації в професійній діяльності. Впровадження курсів типу «Дизайн промислових виробів» тощо дозволить ознайомлювати учнів з тенденціями розвитку галузі, підходами до вибудовування професійної кар'єри.

Як зазначає В. Разумний, естетична освіта здійснюється через регульовану, багатопланову, але цілісну сукупність дій (інтелектуальних, ігрових, предметно-творчих, художньо-образних), у результаті яких реалізується педагогічний процес за універсальною формулою «потреба — переживання — дія». У цьому процесі домігантою є художньо-образні дії, які в широкому значенні розуміють як мистецтво, яке може бути присутнім і в трудових уміннях і навичках, і в будь-яких видах праці (наприклад, спорті) [7, с. 12-13]. Учений називає педагогіку естетичної освіти художньою педагогікою, зазначаючи, що вона вирішує два завдання: «збереження великих і плідних традицій художньої педагогіки як зафіксованих, так і цілком фольклорних, а також збагачення їх новим, унікальним і невідомим раніше естетичним досвідом інформаційної цивілізації, що означає лавиноподібне залучення все нових і нових мільярдів представників роду людського до емоційного аспекту духовної культури та одночасне колосальне зростання практичного значення цього аспекту, неспіврозмірне зі всім тим, що людство знало раніше» [7, с. 13]. У надрах цієї педагогіки ще на зорі історії людства зародилась і विकристалізувалась бінарна художня педагогіка, яка будувалася на відношенні «майстер — підмайстер (учень)», коли передавався емоційний досвід від людини до людини. Її розквіт припав на період цехової організації різних ремесел, але, як показує історичний досвід, ця традиція триває і дотепер, тільки вже називається по-різному: майстер-клас, стажування у майстра, навчання в школі майстра тощо.

Наразі художня педагогіка набуває нового статусу в зв'язку з тим, що всі галузі суспільного виробництва потребують працівників будь-якої професії чи виду праці, які б володіли навичками художньої діяльності. Оскільки в умовах сучасного ринку лавиноподібно зросла потреба в художніх послугах, а підготовлених у спеціалізованих навчальних закладах фахівців є недостатньо, вільні робочі місця займають працівники без спеціальної освіти (дилетанти), але які досягнули необхідних умінь і навичок самоосвітою. Актуальною є потреба вивчення в навчальних закладах різних типів блоку художньо-творчих дисциплін або, принаймні, спецкурсів, які готують молодих людей до естетичного аспекту майбутньої професії.

Художня педагогіка через свій зміст, систему і структуру дозволяє включитися учням у професійно орієнтовану діяльність не на рівні цікавих розповідей, а активної участі, яка формує ціннісно-емоційне ставлення до неї. А це вже передбачає створення певних умов для такої практичної діяльності в навчальному закладі (залежно від профілю професійної підготовки таку діяльність можна організовувати в межах урочної чи позаурочної роботи).

У технічному виробництві задіяні не лише інтелектуальні, винахідницькі здібності людини, але й естетичні, коли естетична компонента вноситься в професійну діяльність для задоволення естетичних інтересів, створюючи передумови для промислової естетики. Теорією естетичного процесу в сфері виробництва та естетизації технічних виробів та обладнання є технічна естетика. Наступною (третьою) сферою прояву естетичного у виробництві є дизайн, який стосується перш за все форм виробів і предметів людського оточення. Тому потреба в естетичній культурі є актуальною і в виробничо-технічній діяльності, яка є важливою сферою життя суспільства і зберігає свою соціальну функцію незалежно від змін у науці та техніці.

Технізація професійної діяльності ґрунтується на застосуванні новітньої техніки і технологій, які розширюють можливості, а з часом її змінюють, але вже на принципово іншій основі. Особливістю цього моменту є те, що: «Техніцизм як спосіб творчого мислення, стан самосвідомості побудований на самопідкоренні техніці, виявляється у спробі підмінити художні прийоми прийомами техніки, а процес художньої творчості технологічними прийомами електронно-комп'ютерної апаратури. Техніцизм не передбачає певного смислового і емоційно-

особистісного аспекту» [6, с. 177]. Проте в умовах єдиного культурного процесу людина як фахівець не може визначати пріоритетними лише технологічно-утилітарні питання, бо саме в інженерно-технічній творчості, у виробничо-технічній діяльності орієнтирами мають бути також етичні та естетичні чинники життя.

Зв'язок людини з реальністю є складним процесом і визначається через акти усвідомлення тих моментів, які є актуальними для неї. Складність полягає в тому, що одночасно в свідомості перебігають два процеси, які відрізняються спрямованістю назовні та всередину, більшою абстрактністю, раціональністю і меншою жорсткістю і контрольованістю, тобто одночасно здійснюються абстрагування та естетичне сприйняття, але за різними стратегіями. У результаті виникає фрагментарність сприйняття реальності, на що звертає увагу А. Маслоу: «Кінцевим продуктом абстрагування служить математичне рівняння, хімічна формула, карта, діаграма, ескіз, карикатура, поняття, модель, теоретична система — все це відходить все далі і далі від початкової дійсності («карта не є територія»). Кінцевим продуктом естетичного, неабстрагуючого сприйняття є цілісний образ, де все в рівній мірі цінується і розмитий розподіл на менш і більш важливе. Перевага віддається багатству образу перед спрощенням і схематизацією» [3, с. 34]. Якісні зміни в цілісному образі особистість може виявити за допомогою рефлексії, заглибившись в образ як продукт естетичного сприйняття.

Естетична діяльність оперує образами, активність утворення яких залежить від уміння особистості розрізнити в об'єкті такі властивості як «образність» і «предметність», «цілісність» і «частковість». Якщо в образах наголошують на їх компонентах чи характеристиках, то мають на увазі спеціалізовані образи, які по суті є трансформованими образами сприйняття. В естетичному сприйнятті переважає «образність» [5, с. 41]. Змістовна наповненість образу пов'язана з репрезентацією дійсності. В. Петрушенко наводить такий ефект образного сприйняття: «для того, щоб проникнутись красою та своєрідністю якоїсь квітки, нам зовсім не обов'язково споглядати її багато разів та у будь-якому вигляді і ракурсі; одного, але цілісного та вдумливого сприйняття може виявитись для цього достатньо» [5, с. 187-188]. Самозамкнутість образу означає, що він вже сформувався і не тяжіє до змін.

Як наголошує Ю. Борев, хоча «універсальною формою естетичної діяльності є творчість за законами краси» [1, с. 16], необхідно розрізнити естетичну діяльність у художній і позахудожній сферах, оскільки діяльність за законами краси в індустріальній та технічній сферах передбачає в першу чергу художнє проектування, а якщо повністю охоплюється процес промислового виробництва, то має місце вже дизайн. Отже, будь-яка форма діяльності людини, в тому числі й технічної, здійснюється за її законами та законами естетики. У душі кожного фахівця має бути присутнє на певному рівні розвитку естетичне начало, яке формує здатність сприймати і творити красу, ґрунтуючись на закономірностях образного мислення.

Результатом внутрішньої духовної діяльності людини щодо досягнення естетичного в навколишній реальності є формування естетичної свідомості, яка складається з почуттів, уявлень, поглядів та ідей. Аналіз механізмів цих компонентів дозволяє виділити масовий і спеціалізований рівні естетичної свідомості, а рівні особливостей відображення дійсності — чуттєво-емпіричний, раціональний і теоретичний. Оскільки під впливом історичного поділу праці, який призвів до поділу трудової діяльності, орієнтованої на споживчі та духовні потреби, то й естетична свідомість поділилася на два типи — споживчу і творчу. Як показує практика, протягом усього часу існує тяжіння до діалогу цих двох свідомостей, що виражається в спробі надати різноманітними способами виробничій діяльності художньо-естетичного забарвлення. Наприклад, від спроб прикрашання засобів виробництва і знарядь праці до впровадження мистецьких інсталяцій у простір промислового підприємства. О. Невоїса, аналізуючи світ мистецьких відкриттів професора Берлінського університету, датсько-ісландського художника Олафура Еліассона на дніпропетровському заводі сталевій продукції, зазначає, що: «непередбачуване мистецтво з його сміливими рішеннями знаходить гармонію у заводському просторі, де порядок і передбачуваність відіграють вирішальну роль. Саме мистецтво надає нам нові поштовхи для думки, аналізу, пошуку себе, тому навіть на високоцифрованому виробництві людина не може перетворитися на гвинтик, адже її творча природа постійно шукатиме нових відкриттів та емоційних вражень» [4, с. 6]. Вже враження від інсталяції «Матеріал — це рух» у виробничому цеху змінює світоглядну орієнтацію сучасного робітника: «Активність цієї інсталяції полягає у трансформації ідеально круглої форми до видовжених еліпсів, створюючи двомірність та ілюзію обертання диска в просторі. Ця змінність, з одного боку, нагадує сонячний рух, з іншого — ніби символізує трансформацію краплини сталі під час виробничого процесу» [4, с. 7]. Інтерактивний

діалог робітника з естетично забарвленим професійним змістом інсталяцією пробуджує його творчий потенціал, насичує його професійну діяльність духовністю.

Сутність естетичної функції мистецтва полягає в формуванні естетичних смаків, здібностей і потреб людини, ціннісної орієнтації в світі, пробудженні духу творчості, бажання і вміння творити за законами краси, вивільнення творчого потенціалу. У результаті реалізації цієї функції реальність розглядається крізь призму образності [1, с. 106]. Важливість цієї функції полягає в тому, що в людині (фахівці) пробуджується художник, який під час виготовлення виробу намагається виявити його внутрішню міру, тобто зробити його за законами краси, дбаючи і про користь, і про зручність.

У творчому процесі під впливом різних вражень у підсвідомості народжується багатоманітність образів, мислительних зв'язків між явищами, що дає можливість знайти значну кількість варіантів вирішення проблеми. Саме завдяки естетичному відчуттю, відчуттю гармонії та краси із знайдених варіантів відбираються кращі образи і рішення [1, с. 143]. Ця засада при організації творчої діяльності учнів орієнтує педагога на знаходження різних методів і прийомів виявлення в предметі розгляду такої властивості, як образність, і формування в учнів цього вміння. Сучасне виховання та освіта людини має спрямовуватись на відновлення рівноваги між «образністю» і «предметністю», на підвищення значення естетичного, неабстрагуючого, феноменологічного сприйняття, яке охоплює все багатство дійсності, та інтеграцію емоційного та інтелектуального. Причому необхідно розрізняти два рівні естетичної культури: *репродуктивний*, на якому особистість здатна осмислювати і засвоювати усталені погляди на зразки художньо-естетичного досвіду суспільства, та *творчий*, коли її естетичний розвиток відбувається на основі діалогу між нею та об'єктом розгляду, має для неї самоцінність, а естетичне сприйняття переважає над мистецькою інформацією.

Естетичний досвід особистості формується на основі її властивостей та певних аспектів життєвого досвіду: «настановлення на естетичне сприйняття та емоційно-відчуттєва чутливість до прекрасного; досвід діалогічного спілкування з творами мистецтва; знання в галузі мистецтвознавства; здатність усвідомити, сформулювати та обґрунтувати свою індивідуальну оцінку предмета з точки зору краси; вміння втілювати свої думки та відчуття в естетично значущих творах мистецтва» [2, с. 115]. Цей перелік можна доповнити, для ситуації майбутнього робітника можна додати: ознайомлення зі змінами виробу, які відбувалися з ним протягом тривалого часу від появи на ринку і дотепер (культурна спадщина професійного характеру), основами дизайну професійного характеру, виготовлення виробів технічної, художньо-технічної та художньої творчості з застосуванням дизайнерського підходу.

Висновок. Таким чином, можна дійти висновку про те, що в сучасних умовах адаптація робітника в сфері зайнятості підвищується у випадку, коли він може застосувати творчі здібності і вміння, які часто стосуються певного доповнення до професійної діяльності. Для учня важливим інструментом опанування професійного досвіду в навчальному закладі є художньо-технічна творчість, яка ґрунтується на його естетичній свідомості та художньо-естетичній культурі, які формуються відповідною освітою. Оскільки у базовому освітньо-виховному компоненті професійно-технічної освіти для технічних професій відсутнє навчання художньо-естетичних основ, це актуалізує проблему пошуку шляхів вивчення художньо-естетичної компоненти професійної діяльності.

Література:

1. Боров Ю.Б. Эстетика /Ю.Б.Боров. — 4-е изд., доп. — М. : Политиздат, 1988. — 399 с.
2. Етика і естетика : навч. посібник / Петрушенко В.Л. та ін. ; за ред. В.Л.Петрушенко. — Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2000. — 180 с.
3. Интегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці : монографія / [Г.О. Балл, О.В. Губенко, О.В. Завгородня та ін.] ; за ред. Г.О. Балла. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. — 206 с.
4. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А.Маслоу ; пер. с англ. — М. : Смысл, 1999. — 425 с.
5. Невојса О. Світ відкриттів Олафура Еліассона / О.Невојса // Ковальська майстерня. — 2012. — №4 (30). — С.6-9.
6. Петрушенко В.Л. Епістемологія як філософська теорія пізнання : монографія / В.Л.Петрушенко. — Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2000. — 296 с.
7. Разумный В.А. Художественная педагогика Режим доступа: http://www.koob.ru/razumnii_vladimir_aleksandrovich/hud_ped

Розглядається важливість розвитку естетичної свідомості та культури в майбутнього робітника, вплив художньо-естетичної інформації на розвиток його художньо-технічної творчості та формування художньо-естетичного професійно орієнтованого досвіду.

Ключові слова: естетична свідомість, художньо-естетичний досвід, художньо-технічна творчість, робітник, технічна професія.

Рассматривается важность развития эстетического сознания и культуры в будущего рабочего, влияние художественно-эстетической информации на развитие его художественно-технического творчества и формирование художественно-эстетического профессионально ориентированного опыта.

Ключевые слова: эстетическое сознание, художественно-эстетический опыт, художественно-техническое творчество, рабочий, техническая профессия.

The importance of aesthetically beautiful consciousness and culture development in the future worker, the influence of artistic and aesthetic information on the development of his artistic-technical creation and forming of the artistic and aesthetic professionally oriented experience is examined in the article.

Key words: aesthetically beautiful consciousness, artistic and aesthetic experience, artistic-technical creation, worker, technical profession.